

Kerjäämisestä, köyhyydestä, auttamisesta

Virpi Mäkinen ja Anne Birgitta Pessi (toim.): Kerjääminen eilen ja tänään. Historiallisia, oikeudellisia ja sosiaalipoliittisia näkökulmia kerjäämiseen. Vastapaino, Tampere 2009. 307 s. ISBN 978-951-768-251-0

Kesäkuussa 2011 Helsingin kaupunginhallitus päätti, ettei se salli kerjäläisleirien perustamista romanikerjäläisille. Päätöksen myötä Sosiaalikeskus Sataman tiloista ja pihoilta tullaan häätämään noin 80 Romanian romania. Päätöstä perusteltiin sillä, että leirit muualla Euroopassa ovat edesauttaneet slummien muodostumista. Helsingin kaupunki katsoi, ettei se voi ratkaista kerjäläisongelmaa, vaan Suomen hallituksen ja Euroopan unionin on puututtava ilmiöön. (HS.fi 13.6.2011.) Päinvastaista näkökulmaa edustaa *Vapaa liikkuvuus* -verkosto, jonka mukaan leirien häätäminen ei ole ratkaisu kerjäläisongelmaan. Verkosto vaatii, että Helsingin kaupungin "on valittava rasistisen ja romanivähemmistön asemaa parantavan politiikan välillä" (<http://www.vapaaliikkuvuus.net> 13.6.2011).

Vapaa liikkuvuus -verkosto kyseenalaistaa viranomaisten puheet siitä, että romaneita olisi autettava heidän kotimaassaan. Myös Euroopan neuvoston ihmisoikeuskomissaarin mukaan romanien palauttaminen kotimaahansa vastoin heidän tahtoaan on ristiriidassa EU-lainsäädännön kanssa. EU-kansalaisten perusoikeuksiin kuuluu vapaa liikkuvuus, työnhaku ja mahdollisuus oleskella toi-

nessa EU-maassa kolme kuukautta ilman erityistä syytä. Suomesa kerjääminen ei ole rikos, toisin kuin monessa muussa Euroopan maassa.

Kerjäämiseen liittyvä keskustelu käynnistyi Suomessa vuonna 2007, kun Bulgarian ja Romanian EU-jäsenyyden myötä romanikerjäläiset ilmestyivät Helsingin katukuvaan. Virpi Mäkisen ja Anne Birgitta Pessin toimittamassa *Kerjääminen eilen ja tänään* -teoksessa kuvaillaan hyvin, millaista hämmennystä aiheuttivat pääosin Itä-Euroopasta saapuneet romanikerjäläiset maassa, jossa oli totuttu pelkästään päihdeongelmaisiin kotimaisiin kerjääjiin. Ihmiset eivät tienneet miten ilmiöön tulisi suhtautua – tulisiko heille antaa rahaa vai mennä vain ohi?

Mäkisen ja Pessin toimittama kirja sisältää kahdeksan artikkelia, joista piiryy varsin kattava ja looginen kokonaisuus. Ilmiötä lähestytään niin historiallisista, oikeudellisista kuin sosiaalipoliittisistakin näkökulmista. Johdannossa esitetään monia kiinnostavia kysymyksiä: miten katukerjäläisiin tulee suhtautua, tuleeko heitä kontrolloida tiukemmin vai onko heitä autettava muulla tavoin niin, ettei heidän tarvitsisi lähteä kerjuulle. Kirjassa kysytään myös, kenen tu-

lisi apua tarjota, millaisin toimenpitein ja millaisia haasteita auttamiseen liittyy.

Valottaessaan kerjäläisyyden historiaa Virpi Mäkinen kuvaa, kuinka katolisen kirkon pelastusopissa, jossa almujen antamista pidettiin kristityn velvollisuutena, kerjäläiset olivat avain pelastukseen. Toisin sanoen vielä keski-ajalla kristityt tekivät "hyviä töitä" itsekkäistä syistä, eivät niinkään lähimmäistä auttaakseen. Kaarlo Arffman korostaa luterilaisuuden merkitystä uudenlaisen auttamiskulttuurin synnylle. Kun alettiin uskoa ihmisen pelastuvan yksin armosta, suhtautuminen kerjäläisiin muuttui pikkuhiljaa kielteisemmäksi. Luterilaisuudessa alettiin köyhyyttä pitää pelkästään negatiivisena ilmiönä – toisin kuin katolilaisessa perinteessä, joka arvosti vapaaehtoista köyhyyttä.

Katsauksessa kerjäläisyyteen Pohjoismaissa 1600-luvulta 1970-luvulle Panu Pulma analysoi irtolais- ja romanipolitiikan historiallisia lähtökohtia ja sosiaalipoliittisia ulottuvuuksia. Hän avaa kiinnostavalla tavalla "mus-talaisuutta" kiellettyä elämäntapana esitellen myös kaupunkien järjestys- ja kerjuusääntöjä. Kontrollipolitiikan tarkastelua syventää Heikki Pihlajamäki osoittaessaan,

miten kerjäämiseen liittyvä lain-säädäntö ja kerjäläiset jäivät historiaan sosiaaliturvan kehittymisen myötä. Suomessa siihen vaikutti myös irtolaislain kumoutuminen 1980-luvulla. Kerjuun sääntelyyn ovat Pihlajamäen mukaan vaikuttaneet ”paitsi halu lopettaa kerjuu, myös sen ihannointi, uskonto, turvallisuusintressit, talous- ja työllisyyspolitiikka, sosiaalinen kontrolli kokonaisuutena, sekä erilaiset oikeudelliset ja poliittiset ideologiat” (s. 114).

Moderniin kerjäläisyyteen liittyviä ongelmia ruotii kirjassa Mikko Puumalainen. Tarkastellessaan EU-jäsenyyden vaikutuksia romanien asemaan, hän väittää, että romanikerjäläiset ”koetaan kiusallisina, koska he tuovat unionin jäsenvaltioissa tapahtuvan etnisen syrjinnän ja ahdingon näkyväksi lähiympäristössämme” (s. 126). Toisaalta tämä saattaa lisätä muiden painostusta Romaniaa kohtaan romanien aseman parantamiseksi. Puumalainen katsoo, että romanien aseman käsitteleminen monikansallisena kysymyksenä on tullut mahdolliseksi vasta EU-jäsenyyden myötä. Samoin Susan Kuivalainen toteaa katukerjäläisten lisääntymisen Pohjoismaissa johtuvan ”kansainvälistymiskehityksen luomista haasteista perinteisille kansallisille hyvinvointivaltioille” (s. 229), minkä johdosta sosiaalipoliittisten toimintajärjestelmien kansainvälistymisen tarve nousee yhä vahvemmin esille.

Pessi analysoi tekemiensä kyselytutkimusten valossa muun muassa näkemyksiä köyhyden ja kerjäämisen syistä. Valtaosa suomalaisista vaikuttaa ajattelevan, että ”tilanne ei ole oikein, jos joku joutuu kerjäämään” (s. 255). Suurin osa pitää köyhyden syynä ih-

misestä riippumattomia olosuhteita, jolloin köyhyden rakenteelliset ja sosiaaliset syyt korostuvat. Pessi keskustelee mielenkiintoisesti egoismin ja altruismin välisestä eroista ja päätyy siihen, että ne voidaan ajatella jatkumoksi, jonka ääripäihin sijoittuu vain pieni osa ”ihmiskaikun ilmiöistä” (s. 242). Useimmiten oma ja toisen etu nähdään limittäisinä.

Itseäni henkilökohtaisesti eniten sykkähdytti Anne Mikkolan artikkeli. Hän vertaa kerjäläiskysymyksen ratkaisemiseen ehdotettuja ja jo tehtyjä toimenpiteitä kehitysapuprojekteista saatuihin kokemuksiin. Romaneja ja kehitysmaiden köyhiä yhdistävät ”ristiriita ja huoli oman kulttuurin ja omien arvojen menettämisestä” (s. 278), samoin mikrotalouteen ja naisten asemaan liittyvät ongelmat ovat pitkälti samankaltaisia. Toisaalta romanien tilanne on erilainen sikäli, että he asuvat ”selkeänä vähemmistönä, selvästi muita köyhempinä ja ympäristön diskriminoimina, keskellä vaurasta manerta” (s. 279). Mikkola kritisoi avustuspolitiikkaa liian lyhytjänteiseksi, auttajan omiin intresseihin liikaa keskittyneeksi ja penää myös keskenään kilpailevien kansalaisjärjestöjen eettistä vastuuta. Auttaminen on aina valtaa, kuten Mäkinen ja Pessi yhteisartikkelissaan toteavat, ja siksi on aiheellista pohtia ”kenen tehtävänä on ylipäätään arvioida – ja mistä käsin – ihmisyttä sekä auttamisen motivaatiota ja perusteita” (s. 28).

Kokonaisuutena kirja tarjoaa laajan ja moniulotteisen katsauksen kerjäämiseen pohjoismaalaisessa kontekstissa. Tässä mielessä se on yhtä aikaa sekä kuvaileva että analyttinen. Historialliset osuudet tuovat esille yllättävillä-

kin tavoilla kristinuskoon, luterilaisuuteen ja pohjoismaiseen hyvinvointivaltioon liittyviä arvoja ja perinteitä. Puutteeksi voidaan katsoa se, että muu kerjäämiseen liittyvä (vaikkapa aasialainen) historia, käytännöt ja traditiot jäävät käsittelemättä. Niihin ei teoksessa edes viitata. Teoksen artikkeleissa on myös jonkin verran toistoa, jota olisi ollut syytä karsia. Kun esimerkiksi Romanian romanien tilannetta kotimaassaan selitetään jo kolmatta kertaa, lukija saattaa turhautua.

Teos ei tarjoa yksiselitteisiä vastauksia asettamiinsa kysymyksiin, jotka ovat lähtökohtaisesti hyvin kompleksisia. Vaikka kirja ei täysin kykenekään ”häventämään katukerjäläisten synnyttämää hämmennystä”, se täyttää hyvin lupauksensa antaa analyttisiä välineitä ajankohtaiseen keskusteluun. Tätä kirjoittaessani keskustelu kerjäämisestä käy jälleen vilkkaana. 13.6.2011 julkaistussa kannanotossa useat kansalaisjärjestöt vastustavat romanileirien häätöä ja vaativat konkreettisia ratkaisuja romanivähemmistön aseman parantamiseksi. Mäkinen ja Pessin toimittaman kirjan perusteella on helppoa yhtyä järjestöjen näkemykseen: ”Köyhyys ei ole rikos eikä köyhiä voi kohdella kuin roskia, jotka täytyy siivota pois”.

Tina Seppälä